

Ключові слова: глобалізація, глобальні ризики, глобальне керівництво, вплив глобальних ризиків, тіньова економіка.

В статті проаналізовані шанси і ризики глобалізаційних процесів і відзначено можливі наслідки для національних економік і глобального господарства. Особливу увагу приділено визначенню основних груп ризиків, які представляють собою загрозу стійкому розвитку світової економіки, а також їх взаємозв'язкам, і надано деякі рекомендації по подоланню нагальних проблем сучасного соціально-економіко-політичного середовища.

Ключевые слова: глобализация, глобальные риски, глобальное руководство, влияние глобальных рисков, теневая экономика.

Надійшло 17.12.2010.

УДК 347.211.06.047.42

А.В. Череп, А.П. Пухальська

МЕТОДИ ОЦІНКИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розкрито методи, які застосовуються в розрізі трьох основних підходів до оцінки об'єктів інтелектуальної власності (ІВ). Зазначені переваги та недоліки зазначених підходів. Виявлені проблеми, що пов'язані з оціночною діяльністю об'єктів ІВ.

Ключові слова: інтелектуальна власність, підходи до оцінки, методи оцінки, витрати, доходи, ринкова вартість.

Вступ. Оцінці інтелектуальної власності присвячено наукові праці таких зарубіжних і вітчизняних фундаторів економічної науки, як: Г. Берг, О.Б. Бутник-Сіверський, Л. Едвінсон, В. Іноземцев, А.М. Козирев, В. Леонт'єв, М. Львов, М. Мелоун, Т. Стюарт та ін. В Україні питання побудови інституту інтелектуальної власності (ІВ) ще недостатньо досліджене. У результаті цього більшість підприємств не в змозі адекватно оцінити свої нематеріальні активи та сформулювати виважену стратегію управління інтелектуальною власністю, що заважає отриманню підприємством додаткових конкурентних переваг.

Інтелектуальна власність відіграє усе більшу роль у світовій економіці як фактор формування і підвищення вартості підприємства на ринку. Інтеграція українських підприємств у міжнародний економічний простір стримується низьким науково-технічним рівнем виробничої сфери, зношеністю матеріальних активів і дефіцитом фінансових ресурсів для їх модернізації. Управлінці все ясніше усвідомлюють, що інтенсифікація використання існуючого інтелектуального потенціалу є, напевно, єдиним фактором, яким можна завоювати стійке положення на українському і світовому ринках.

Міжнародними стандартами оцінки, які прийняті у 2001 р., а саме Стандартом 4 «Оцінка нематеріальних активів» визначаються основні підходи, що використовуються оцінщиками при визначенні вартості об'єкта ІВ. В Україні найважливіші законодавчі акти, що регулюють сферу цієї діяльності є Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та профе-

сійну оціночну діяльність в Україні», Національний стандарт 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав», Національний стандарт 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності», Методика оцінки майнових прав інтелектуальної власності, яка затверджена Фондом державного майна України тощо. Цими законодавчими актами виділено три підходи – доходний, затратний та порівняльний.

Мета статті. З метою визначення переваг, недоліків та доцільності застосування, вважаємо за доцільне розглянути методи, що використовуються в рамках кожного підходу до оцінки прав на об'єкти ІВ окремо.

Виклад результатів дослідження.

1. Доходний підхід. Основними методами доходного підходу є метод прямої капіталізації, метод дисконтування грошових потоків (непряма капіталізація), метод надмірного прибутку, метод роялті, метод звільнення від роялті.

1.1. Метод прямої капіталізації доходу використовується у випадку, коли прогнозується постійний за величиною і рівний за періодами прогнозування чистий операційний дохід, отримання якого не обмежується у часі. Капіталізація цього доходу здійснюється шляхом ділення його на ставку капіталізації, що характеризує норму доходу на інвестований капітал (власний і / або запозичений) і норму його повернення [1].

1.2. Метод дисконтування грошових потоків базується на основі принципів фінансів, тобто враховує ставку дисконту. Цей метод застосовується у більшості випадків оцінки тоді, коли розміри грошових потоків роялті відмінні за величиною і надходять протягом обмеженого періоду часу. Характерною ситуацією застосування є оцінка ІВ, що використовується у виробничій діяльності підприємства на основі ліцензійної угоди, за якою підприємство на визначених угодою умовах отримує право на використання протягом визначеного умовою строку об'єктів виключного права [2, с. 54].

У зарубіжних країнах при застосуванні цього методу за нижню межу ставки дисконту приймають значення доходності за державними облігаціями. В Україні за нижню межу ставки дисконту можна приймати ставку рефінансування (облікову ставку) Національного банку України, що станом на 1 січня 2011 р. складає 7,75%.

1.3. Метод надмірного прибутку є аналогічним методу дисконтування грошових потоків, тобто оцінюються ОІВ за тим же алгоритмом. Але різниця полягає в тому, що за грошовий потік приймається надмірний чистий прибуток (після оподаткування), що виникає в результаті використання об'єктів ІВ. Цей метод може використовуватися для оцінки об'єктів ІВ, що є або приладом, технологією чи засобом виробництва конкурентоспроможної продукції для виходу її на ринок.

1.4. Метод роялті базується на міжнародній практиці обміну технологіями і продажу ліцензій. За цим методом дисконтуються щорічні грошові потоки, що надходять за ліцензійною угодою.

На величину ставок роялті мають вплив різні ціноутворюючі фактори, що характеризують об'єкт ІВ: стан галузі, в якій цей об'єкт буде використовуватись, і ситуація на ринку; наявність правової охорони майнових прав ІВ; функціональні, споживчі, економічні, екологічні та інші характеристики такого об'єкта; рівень новизни; попит на продукцію (това-

ри, роботи, послуги), яка може виготовлятися (реалізовуватися, виконуватися, надаватися) з використанням об'єкта права інтелектуальної власності (ОПІВ) тощо.

1.5. Послідовність дій при встановленні ринкової вартості на винахід або промисловий зразок *методом звільнення від роялті* зображено на рис. 1. Як підкреслює П.Н. Цибульов [2], цей метод отримав значне поширення у міжнародній та внутрішній торгівлі.

2. *Порівняльний підхід*. Згідно з визначенням, поданим у Методиці оцінки майнових прав інтелектуальної власності [4], суть порівняльного підходу полягає у визначенні вартості об'єктів ІВ на основі інформації про ціни продажу (пропонування) об'єктів подібного призначення і корисності, що склалися внаслідок укладання подібних договорів або намірів щодо їх укладання. Оціночні процедури методу зображено на рис. 2.

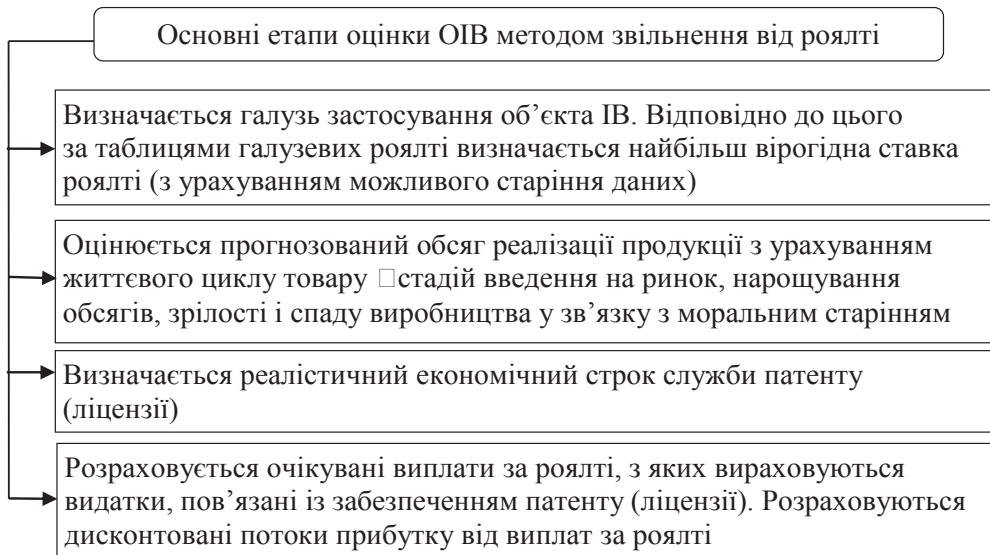

Рис. 1. Основні етапи оцінки ОІВ методом звільнення від роялті

Серед перелічених факторів порівняння, що впливають на вартість майнових прав ІВ для об'єкта оцінки, можна виділити найбільш важливі для багатьох різних ситуацій:

1. Розмір операційного доходу, тобто різниця між ціною реалізації продукту і його собівартістю. Саме цей критерій має дуже сильний вплив на вартість ліцензії, тому що він і є очікуваним прибутком ліцензіата і ліцензіатора. При цьому враховуються такі характеристики ОІВ, як: корисність, новизна, винятковість.

2. Передбачувана місткість ринку, тобто комерційний успіх ОІВ і його можливості завоювати ринок. При цьому мають вагу стадія розвитку самого ринку (є він зростаючим чи ні), наявність конкурентного середовища, інфраструктура ринку тощо.

3. Правова охорона продукту: її сила (розмір штрафних санкцій у %), вид (патенти, комерційна таємниця, авторські права і товарні позначки) та строк дії.

4. Складність етапів розвитку (оцінка повного ризику розвитку), тобто визначення суми додаткових інвестицій до повного комерційного введення, встановлення строку, протягом якого ОІВ не буде приносити прибутку.

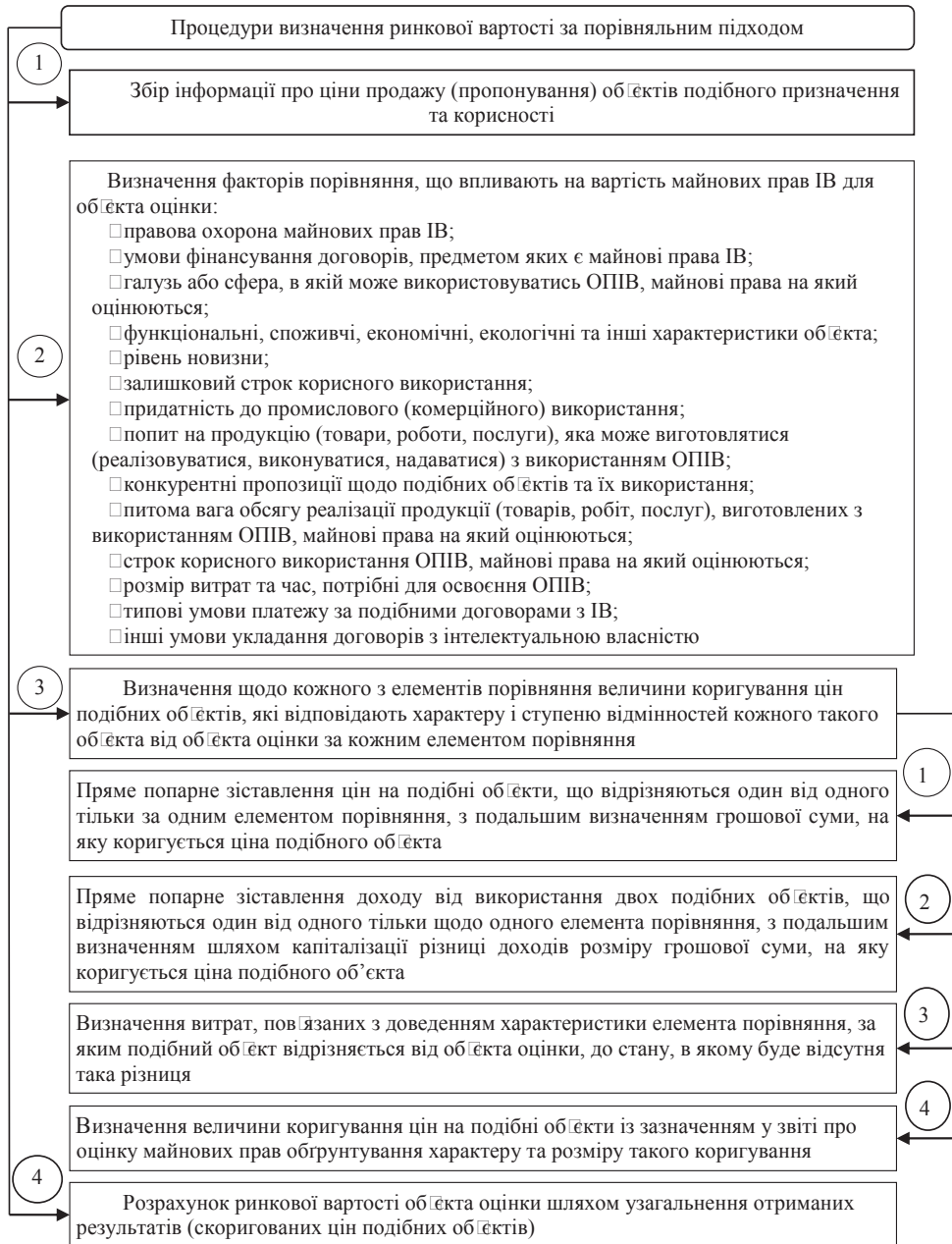

Рис. 2. Процедури визначення ринкової вартості за порівняльним підходом

Під час оцінки за порівняльним підходом необхідно враховувати три умови застосування методу порівняння продажів (рис. 3):

Рис. 3. Умови застосування методу порівняння продажів

Визначення вартості ОІВ при порівняльному аналізі ускладнено, оскільки в Україні відсутні:

- статистика продажів підприємств при банкрутстві, приватизації і злитті;
- статистика угод, що належать до передачі виняткових прав на ОІВ, включаючи їх поступку;
- правова база для переоцінки нематеріальних активів;
- достовірні відомості про динаміку інфляції [2, с. 53].

3. *Витратний підхід.* Витратний підхід до оцінки інтелектуальної власності базований на визначенні вартості витрат, необхідних для прямого відтворення або заміщення об'єкта оцінки, у поточних цінах з урахуванням величини зносу. У цьому випадку треба зазначити, що собівартість об'єктів ІВ і ринкова вартість цього об'єкта є відмінними величинами, вони будуть збігатися за умови збалансованості ринку. Але професійний оцінювач зобов'язаний застосовувати всі три підходи, це дасть змогу провести зіставлення між цими величинами.

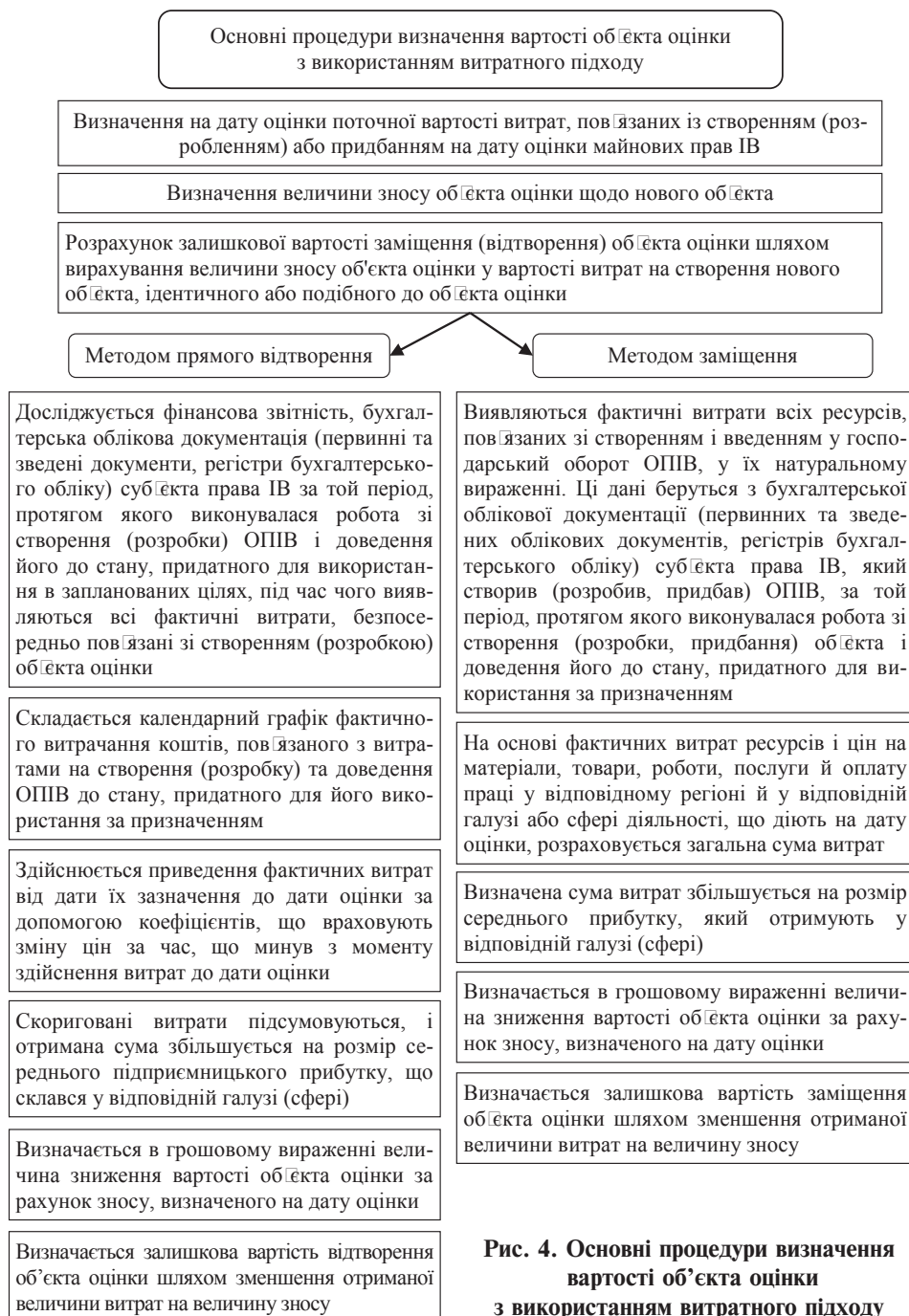
Існують обставини, коли оцінка нематеріальних активів, у тому числі об'єктів ІВ, дійсно має сенс. Наприклад, як зазначає П.Н. Цибульов [2, с. 42], коли об'єкт ІВ не призначено для отримання доходу чи коли через певні обставини ринкову вартість важко визначити іншими підходами. Витратний підхід застосовується для оцінки тих об'єктів оцінки, які виникають на створені самим правоволодільцем ОПІВ і для яких на дату оцінки не існує активного ринку (науково-дослідні і дослідно-конструкторські розробки, програмні продукти спеціального призначення та ін.).

Згідно з Методикою оцінки майнових прав інтелектуальної власності визначення вартості об'єкта оцінки проводять через використання витратного підходу *методами прямого відтворення і заміщення*, що включають у себе такі основні процедури (рис. 4).

3.1. *Метод прямого відтворення* переважно є методом розрахунку вартості унікальних видів ІВ.

3.2. *Метод заміщення* широко використовується при оцінці прав на ОІВ масового попиту, наприклад, програмного забезпечення для ЕОМ

або спеціалізованого програмного забезпечення, наприклад автоматизованого ведення бухгалтерського обліку [2, с. 12]. Тим не менше, ці об'єкти можуть бути оцінені за допомогою і доходного, і порівняльного підходів для зіставлення отриманих вартостей.

Рис. 4. Основні процедури визначення вартості об'єкта оцінки з використанням витратного підходу

3.3. Український вчений П.Н. Цибульов [2, с. 48] пропонує *метод фактичних витрат та метод приведених витрат*.

Розрахунок вартості ОІВ *методом фактичних витрат* здійснюється для визначення балансової (бухгалтерської) вартості для оприбуткування і відображення цієї вартості в балансі підприємства як активу підприємства.

Вартість визначається шляхом підсумовування всіх фактичних затрат, що понесло підприємство, зокрема:

- витрати на придбання самого ОІВ;
- проценти, що сплачені комерційному банку за кредит при придбанні ОІВ, націнки, комісійні нагородження;
- митні збори;
- витрати на транспортування, зберігання, доставку, що сплачуються стороннім організаціям тощо.

Під вартістю виготовлення визнаються фактичні витрати, пов'язані з використанням у процесі виготовлення об'єкта оцінки основних засобів, сировини, матеріалів, палива, енергії, трудових ресурсів та інших витрат на виготовлення об'єкта майна [2, с. 49].

3.4. *Метод приведених витрат* відрізняється від методу фактичних витрат тим, що суму фактичних витрат перераховують у поточну вартість на дату оцінювання (рис. 5). Російський науковець О.В. Шипова [5, с. 43] називає цей метод *методом вихідних витрат* і зазначає, що він полягає у підсумовуванні історичних (первинних) витрат, перелічених з урахуванням вимог індексу інфляції цієї галузі. Історичні витрати можуть не збігатися з первинними витратами, оскільки після придбання активу з ним можуть бути пов'язані деякі додаткові витрати, наприклад, на його вдосконалення, які вже не можна віднести до первинних. Вони є відмінними від поточної вартості об'єктів ІВ.

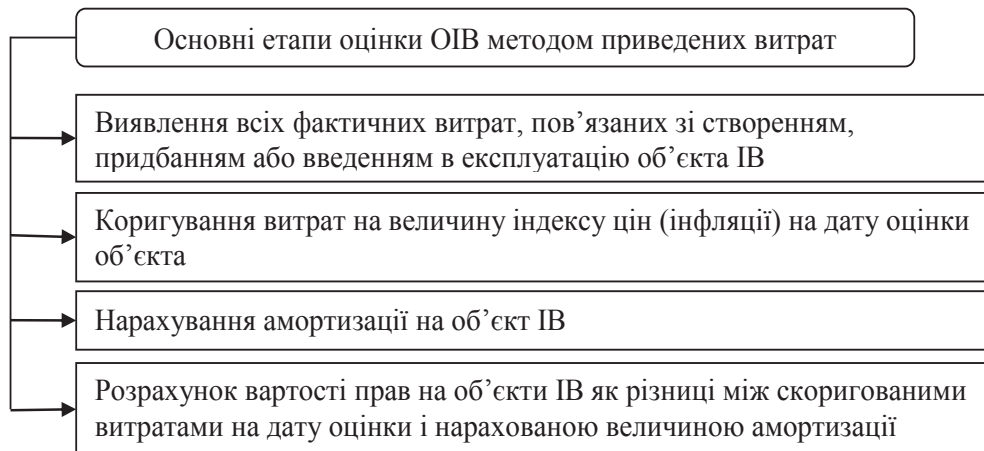

Рис. 5. Основні етапи оцінки ОІВ методом приведених витрат

Метод найчастіше використовується для оцінки тих об'єктів, які не приносять прибуток і не формуватимуть майбутні прибутки. Цим мето-

дом можуть бути оцінені ті ОІВ, які мають соціальне значення або беруть участь в оборонних програмах безпеки на регіональному або державному рівнях.

Чим ширше враховані реальні витрати, тим більш обґрунтованим є результат оцінки, тому облік понесених витрат повинен включати в себе не лише витрати на розробку й охорону прав власності, але й у тому числі витрати на: виробництво дослідних зразків продукції, організацію реалізації продукції, підготовку виробництва для введення ОІВ у виробничий процес [2, с. 50].

П.Н. Цибульов зазначає, що витратний підхід має істотні обмеження при оцінці ОІВ зі значним строком служби через труднощі з вимірювання величини морального зносу [2, с. 42]. Крім цього результати підходу на основі активів відображають вартість повного права власності, тому при оцінці часткових прав власності необхідне коригування отриманих результатів. У тому випадку, коли при витратному підході вартість об'єкта буде вищою, ніж при застосуванні інших методів оцінки ОІВ, це свідчить про невелику конкуренцію на ринку і є сигналізатором можливого майбутнього підвищення ціни. Якщо ситуація склалася навпаки: при витратному підході вартість об'єкта виявилася нижчою, ніж при порівняльному і доходному підходах, то це є передумовою зниження цін і підвищення конкурентної боротьби.

Висновки. Таким чином, у статті розглянуто основні три підходи при оцінці майнових прав, що є визнаними як на міжнародному рівні, так і на рівні держави. Перевагою доходного підходу є те, що він є універсальним і має теоретичне обґрунтування, яке дозволяє визначити вартість використання активу для різних цілей. Недолік підходу полягає в тому, що інформацію для розрахунків досить складно добути. Перевага порівняльного підходу полягає в тому, що при оцінці використовується ринкова інформація. Недоліком підходу є складність самих факторів порівняння та у врахуванні особливостей вигід, що є орієнтирами для порівняння та визначення вартості об'єкта ІВ. Перевага витратного методу полягає в тому, що він може використовуватися для ОІВ, який не призначений для отримання доходу, або коли через певні обставини ринкову вартість важко визначити іншими підходами. Недоліком підходу є те, що ціна і ринкова вартість об'єкта, який оцінюється, є різними величинами, вони будуть збігатися лише за умови збалансованості ринку.

У сфері оцінної діяльності законодавство передбачає, що професійний оцінювач зобов'язаний враховувати і використовувати три підходи при оцінці прав на ОІВ. Отже, для того, щоб отримати у рамках використаних підходів одну підсумкову величину, оцінювачеві потрібні теоретичні знання, професійні навички, досвід і правильне використання цих методів. Це особливо важливо для українського ринку в умовах дефіциту і розкиду в даних, з точки зору їх надійності і застосовності.

Остаточна думка професійного оцінювача, яка базується на сукупності усіх факторів оцінної роботи, важливіша, ніж окремі показники або їх комбінації, які отримані у рамках того або іншого підходу.

Список використаної літератури

1. Національний стандарт 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 р. № 1440 // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1185-2007-%EF>
2. Цибулев П.Н. Оценка интеллектуальной собственности: учеб. пособие / П.Н. Цибулев – К.: Ин-т интеллект. собств. и права, 2005. – 192 с.
3. Козырев А.Н. Оценка стоимости нематериальных активов и интеллектуальной собственности / А.Н. Козырев, В.Л. Макаров. – М.: Интерреклама, 2003. – 352 с.
4. Методика оцінки майнових прав інтелектуальної власності, затв. Наказом Фонду державного майна України від 25.06.2008 р. – № 740. // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0726-08>
5. Шипова Е.В. Оценка интеллектуальной собственности: учеб. пособие / Е.В. Шипова. – Иркутск: БГУЭП, 2003. – 122 с.

В статье раскрыты методы, которые применяются в разрезе трех основных подходов к оценке объектов интеллектуальной собственности (ИС). Отмечены преимущества и недостатки отмеченных подходов. Выявлены проблемы, которые связаны с оценочной деятельностью объектов ИС.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, подходы к оценке, методы оценки, затраты, доходы, рыночная стоимость.

Methods of which are used in the cut of three basic going near the estimation of objects of intellectual property (IP) are exposed in the article. Advantages and lacks of the noted approaches are marked. Problems, related to evaluation activity of objects IP, are educed.

Key words: intellectual property, going near estimation, methods of estimation, expenses, profits, market value.

Надійшло 8.12.2010.

УДК: 338.1

Н.О. Черненко

К ВОПРОСУ УПРАВЛЕНИЯ ОСНОВНЫМИ ПРОИЗВОДСТВЕННЫМИ ФОНДАМИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Статья посвящена проблеме управления основными производственными фондами и активами предприятия, которые составляют неотъемлемую часть производственного процесса. Финансовое состояние предприятия, конкурентоспособность его продукции на рынке зависят от решения этой проблемы. Предложен методический подход, позволяющий соизмерить дополнительные капитальные вложения, которые необходимы для управления основными производственными фондами, и ожидаемый от этого эффект, а также установить границы, когда полученный эффект считается достаточным, а дополнительные капитальные вложения целесообразными.

Ключевые слова: основные производственные фонды, модернизация оборудования, активные и пассивные основные фонды, коэффициент дисконтирования, фактор времени.